

Refleksje o świadomości historycznej i współczesnej Polaków

Autor tekstu: **Władysław Markiewicz**

Niemal dokładnie w tym samym czasie ukazały się dwie książki Jerzego J. Wiatra. Ale nie tylko ta okoliczność sprawiła, że zdecydowałem się na omówienie ich w jednym artykule. Przede wszystkim miałem na względzie fakt, iż tematyka *Refleksji...* i *Szkiców...* jest niemal tożsama: dotyczy kondycji politycznej społeczeństwa polskiego, jej uwarunkowań i oczekiwanych zmian oraz miejsca Polski w Europie i świecie. Za rzecz ważniejszą w rozstrzygnięciu tego dylematu uważam studium o polskim interesie narodowym, natomiast druga praca, która składa się z dziewięciu wcześniej ogłoszonych na łamach „Gazety Wyborczej”, „Myśli Socjaldemokratycznej”, „Przeglądu” i „Zdania” artykułów polemicznych i recenzyjnych, dostarcza materiału poznawczego uzupełniającego, rozwijającego i wzbogacającego myśli zawarte w *Refleksjach...*

Rozdział I, najobszerniejszy *Refleksji...*, poświęca J. J. Wiatr rozbiorowi pojęcia interesu narodowego w nauce i polityce. W znakomicie ustrukturalizowanym wykładzie autor omawia dzieje pojęcia, podkreślając zwłaszcza rolę przedstawicieli kierunku realistycznego w amerykańskiej teorii stosunków międzynarodowych (w tym także G.E. Kennana, któremu poświęcił osobny esej w *Szkicach*), a następnie podejmuje próbę definicji interesu narodowego. Tu za punkt wyjścia przyjmuje własną definicję narodu sformułowaną już w 1969 roku w dziele pt. *Naród i państwo. Socjologiczne problemy kwestii narodowej*, nawiązującą do prac Ernesta Renana i Maxa Webera, natomiast (moim zdaniem słusznie) nie wspomina o przesadnie eksponowanej od pewnego czasu koncepcji konstruktywistycznej Ernesta Gellnera. **W ujęciu J.J. Wiatra centralną wartością, wokół której konstytuuje się naród, jest państwo narodowe i ono też jako nadrzędne dobro wspólne stanowi rdzeń interesu narodowego.**

Swoje rozumienie narodu i interesu narodowego przeciwstawia autor silnie zakorzenionemu w polskiej kulturze politycznej ujęciu tej kwestii przez Romana Dmowskiego. Na ten sam temat, poszerzony jeszcze o nowe wątki, m.in. antysemityzmu, polemizuje w *Szkicach...* z Wiesławem Chrzanowskim. W polskim myśleniu politycznym o interesie narodowym w okresie trzystu lat dominował, jak sądził Adam Bromke, którego pogląd autor *Szkiców* aprobuje, problem niepodległego bytu państwowego. Wykrystalizowały się w sposobie podejścia do tej kwestii dwie orientacje: realistyczna (pozytywistyczna, organicystyczna) i idealistyczna (heroistyczna, propowstaniowa) oraz odpowiednio do tego różne wzorce patriotyzmu. Za patriotyzmem pojętym jako służba interesom narodu opowiadał się m.in. wysoko przez autora ceniony Andrzej Walicki, którego książkę *Polskie zmagania z wolnością* (2000) omówił w *Szkicach...*. Rozdział kończą rozważania autora dotyczące polityki interesu narodowego w Polsce powojennej. „W ostatecznym rachunku — powiada Jerzy J. Wiatr — ustanowiony po wojnie system nie wytrzymał próby czasu i został zastąpiony demokracją polityczną i gospodarką rynkową. Nie zmienia to faktu, że w niemal pół wieku trwającym okresie Polski Ludowej ekipy kierujące państwem realizowały politykę interesu narodowego w sposób, jaki uważały za najlepszy i w warunkach, które im zostały narzucone przez wynik wojny”. Znakomitym uzupełnieniem i uwspółcześnieniem treści tego rozdziału jest rozprawa pt. „Polityka i spory o historię najnowszą” otwierająca *Szkice o polityce i świadomości historycznej*, a także zamieszczone w tejże książce artykuły: „Dylemat ograniczonej suwerenności”, „Polski październik po 45 latach”, „W służbie Lewiatana”, i „Krótki kurs historii komunizmu inaczej”.

W kolejnym rozdziale autor przechodzi do określenia polskiego interesu narodowego w czasach teraźniejszych i rozpoczyna analizę od przedstawienia najważniejszych elementów obecnej architektury stosunków międzynarodowych. Autorka przedmowy do *Refleksji...* Joanna Kurczewska trafnie zauważa, iż „W projekcie analitycznym i zarazem dydaktycznym zaproponowanym w tej książce zwraca uwagę opisywana i uzasadniana na różne sposoby przez autora orientacja proamerykańska”. Z tego tytułu autorowi stawiano zarzuty nadmiernego zafascynowania posłannictwem dziejowym Stanów Zjednoczonych.

Nie podzielam tych pretensji. Uważam, że J.J. Wiatr bardzo rzeczowo i rozważnie, bynajmniej nie bezkrytycznie, ocenia hegemonię USA i ich rolę w kształtowaniu współczesnego ładu światowego. A obiektywizm nakazuje uznać, że każdy inny kandydat do funkcji Racionalista.pl

supermocarstwa byłyby raczej gorszy niż Stany Zjednoczone, co oczywiście nie oznacza, iżby ich polityka międzynarodowa była wolna od błędów czy niemądrych posunięć. W każdym razie autor ma rację dowodząc, że tak jak bez parasola USA nie powstałaby Unia Europejska, tak też bez współpracy i wsparcia z ich strony wspólnota europejska nie może liczyć na to, że stanie się liczącą się w świecie potęgą.

Trzecim egzystencjalnie doniosłym z punktu widzenia spełnienia interesu narodowego Polski elementem architektury współczesnych stosunków międzynarodowych jest pozycja Rosji i jej otoczenia. Dokonana przez J.J. Wiatra ocena miejsca i roli Rosji w świecie współczesnym jest przekonująca, ale być może wypadłaby inaczej gdyby autor mógł w niej uwzględnić zaszłe ostatnio wydarzenia w Gruzji i na Ukrainie oraz w b. nadbałtyckich republikach radzieckich (bojkot uroczystości 60-lecia zwycięstwa nad hitlerowskimi Niemcami).

W kolejnym rozdziale zajmuje się autor tymi wyznacznikami polityki państwa, które należy brać pod uwagę przy realizacji zamierzeń dotyczących interesu narodowego. Wyznacznikami tymi są: stan gospodarki i społeczeństwa; system polityczny i jakość kultury politycznej; dominujący w społeczeństwie sposób myślenia o interesie narodowym.

Tezy odnoszące się do sytuacji gospodarczej nie są oczywiście nieznanne. Autor powołuje się przy ich formułowaniu na wcześniejsze własne opracowania oraz na diagnozy licznych ekonomistów i socjologów. Najbardziej dokuczliwe bolączki w polskiej gospodarce to nadmierne zróżnicowanie ekonomiczne społeczeństwa i zbyt rozległe obszary biedy, bezrobocia i socjalnej marginalizacji. Do nastrojających optymistycznie pozytywów w rozwoju teraźniejszego społeczeństwa zaliczyć trzeba wyraźną poprawę zdrowotności (znaczne zmniejszenie umieralności niemowląt i wydatny wzrost przeciętnej długości życia) oraz prawdziwy skok edukacyjny, w szczególności ilościowy rozwój szkolnictwa wyższego.

W dziedzinie polityki interes narodowy jest realizowany o tyle o ile Polska jest z pewnością stabilnym i bezpiecznym państwem demokratycznym, respektującym zasady praworządności i wolności obywatelskiej. Z drugiej jednak strony — zdaniem J.J. Wiatra — Polska pozostaje państwem słabym, o czym świadczy alienacja obywateli, ostrość podziałów politycznych, skorumpowanie licznych elit, niesprawność administracji państwowej i samorządowej; świadectwem niskiej kultury politycznej społeczeństwa polskiego jest słaba frekwencja wyborcza, rozpowszechnianie się korupcji i klientelizmu, nadmierne upartyjnienie państwa oraz częste wypadki nieobyczajnego zachowania członków elit politycznych. Rozpleniło się wśród tych elit postrzeganie polityki w kategoriach interesów grupowych, egzaltowane moralizatorstwo i ulegania historycznie przebrzmiałym resentymentom, ignorującym aktualny i przyszły interes narodowy.

Rozdział ostatni książki (IV) traktuje o współczesnym sensie polskiego interesu narodowego. Autor dokonuje tutaj podsumowania swoich wcześniejszych wywodów ponownie podkreślając kluczowe znaczenie naszego strategicznego sojuszu ze Stanami Zjednoczonymi, oceniając szansę zajęcia przez Polskę odpowiedniego do jej potencjału miejsca we wspólnocie europejskiej i wreszcie kreśląc założenia polskiej polityki wobec wschodnich sąsiadów — Rosji, Ukrainy, Białorusi i Litwy.

Cały wykład kończy się trafną konkluzją-apelem: „Po raz pierwszy od kilku stuleci bezpieczna i w pełni suwerenna Polska ma obecnie szansę takiego prowadzenia swej polityki, by w maksymalnym stopniu służyła ona podstawowemu interesowi narodowemu: umocnienie odzyskanej suwerenności, zapewnieniu Polsce bezpieczeństwa i godnego miejsca wśród państw współczesnego świata. Tej szansy nie wolno zmarnować”.

* * *

Refleksje o polskim interesie narodowym. Przedmowa Joanna Kurczewska, Warszawa 2004 Wydawnictwo IFiS PAN, Biblioteka Studiów Socjologicznych, s. 193; tenże, *Szkice o polityce i świadomości historycznej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2004, s. 122.

*

„Res Humana” nr 2-3/2005

Władysław Markiewicz

Ur. 1920. Socjolog, profesor Uniwersytetu Adama Mickiewicza (1966-1972) i Uniwersytetu Warszawskiego (od 1972), członek Komitetu Nauk Politycznych PAN i Komitetu Socjologii PAN, a także pracownik Wydziału Nauk Politycznych WSH w Pułtusku. B. redaktor naczelny kwartalnika "Studia Socjologiczne" (obecnie w radzie redakcyjnej).

Specjalizuje się w socjologii pracy, przemysłu, narodu i stosunków politycznych. Książki: "Przeobrażenia świadomości narodowej reemigrantów polskich z Francji"; "Społeczne procesy uprzemysłowienia" (1962); "Społeczeństwo i socjologia w NRF" (1966); "Socjologia a służba społeczna" (1972); "Stan i perspektywy rozwoju nauk humanistycznych" (1973); "Przemiany w strukturze społecznej Polski Ludowej" (1982)

[Pokaż inne teksty autora](#)

(Publikacja: 10-11-2005)

[Oryginał.](http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,4453) (<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,4453>)

Contents Copyright © 2000-2008 Mariusz Agnosiewicz

Programming Copyright © 2001-2008 Michał Przech

Autorem tej witryny jest Michał Przech, zwany niżej Autorem.

Właścicielem witryny są Mariusz Agnosiewicz oraz Autor.

Żadna część niniejszych opracowań nie może być wykorzystywana w celach komercyjnych, bez uprzedniej pisemnej zgody Właściciela, który zastrzega sobie niniejszym wszelkie prawa, przewidziane

w przepisach szczególnych, oraz zgodnie z prawem cywilnym i handlowym, w szczególności z tytułu praw autorskich, wynalazczych, znaków towarowych do tej witryny i jakiegokolwiek ich części.

Wszystkie strony tego serwisu, wliczając w to strukturę katalogów, skrypty oraz inne programy komputerowe, zostały wytworzone i są administrowane przez Autora.

Stanowią one wyłączną własność Właściciela. Właściciel zastrzega sobie prawo do okresowych modyfikacji zawartości tej witryny oraz opisu niniejszych Praw Autorskich bez uprzedniego powiadomienia. Jeżeli nie akceptujesz tej polityki możesz nie odwiedzać tej witryny i nie korzystać z jej zasobów.

Informacje zawarte na tej witrynie przeznaczone są do użytku prywatnego osób odwiedzających te strony. Można je pobierać, drukować i przeglądać jedynie w celach informacyjnych, bez czerpania z tego tytułu korzyści finansowych lub pobierania wynagrodzenia w dowolnej formie. Modyfikacja zawartości stron oraz skryptów jest zabroniona. Niniejszym udziela się zgody na swobodne kopiowanie dokumentów serwisu Racjonalista.pl tak w formie elektronicznej, jak i drukowanej, w celach innych niż handlowe, z zachowaniem tej informacji.

Plik PDF, który czytasz, może być rozpowszechniany jedynie w formie oryginalnej, w jakiej występuje na witrynie. **Plik ten nie może być traktowany jako oficjalna lub oryginalna wersja tekstu, jaki zawiera.**

Treść tego zapisu stosuje się do wersji zarówno polsko jak i angielskojęzycznych serwisu pod domenami Racjonalista.pl, TheRationalist.eu.org oraz Neutrum.eu.org.

Wszelkie pytania prosimy kierować do redakcja@racjonalista.pl